

Aksu Akçaoğlu, *Zarif ve Dinen Makbûl: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, 172 s.

Değerlendiren: Cihad Özsöz

Gündelik hayatta karşılaştığımız ve sorun olarak görüp üzerine kafa yordüğümüz her durum doğrudan sosyoloji alanında yürütülen araştırmaların konusu olabiliyor. Tam da bu yüzden sosyoloji olarak adlandırdığımız ve mevcut hâline gelene kadar sayısız düşünürün sayısız tanımlamalarla sınırlarını çizmeye çalıştığı bu alanın asıl sınırlarının, doğrudan ilgi alanı olan toplumun sınırsızlığı üzerinden tahayyül edilmesi gerekiyor. Tarihsel süreçte toplumların yaşadığı tecrübelerin ve dönüşümlerin içeriğinin de sosyolojinin icra edildiği coğrafyadaki odağını belirleyen bir yapı arz ettiğini unutmamak gerekiyor.

Bu anlamda Osmanlı'nın son dönemindeki Batılılaşma hareketlerine yönelik tepkilere ve/veya desteklere kadar izini sürebileceğimiz bir olgu Türkiye'deki sosyolojik çalışmalar içerisinde önemli bir araştırma alanına dönüştü. Özellikle son 20 yılda çokça tartışılan, toplumsal dönüşüm ve tabakalaşma çalışmalarının da doğrudan ilgi alanına giren muhafazakârlık ya da Türkiye'de denk tutulduğu karşılığıyla İslamcılık üzerine yapılan çalışmalar bugünü anlamak için bize hem güncel hem de tarihsel çok önemli veriler ve bilgiler sunuyor. Bu çalışmalardan biri de 2018'in son günlerinde raflarda yerini alan ve Aksu Akçaoğlu'nun Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde tamamladığı doktora tez çalışmasından kitaplaştırdığı *Zarif ve Dinen Makbûl: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu* isimli eser. Kitabın içeriğinin kişisel ilgi alanım olması ve Akçaoğlu'yla yakın tarihlerde benim de benzer bir çalışmayı Kayseri örneği üzerinden yürüttüğüm düşünülürse bu kitabın benim için de çok büyük bir eksikliği

@ Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi. cozsöz@gmail.com

giderdiği yadsınamaz¹. Yine yakın tarihte çıkan ve İrfan Özet'in doktora çalışmasından kitaplaştırılan *Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus* isimli eseri de hatırlatmak gerekiyor. Bu üç çalışmanın da -Bourdieu'nün deyişiyle- kendilerini Bourdieu'ye dayatan kavramlar üzerinden sahayı okuma çabası hem sosyoloji alanında Bourdieu etkisinin hem de Türkiye'de sosyoloji alanındaki çalışmaların ilgi alanları arasında muhafazakârlık ve toplumsal dönüşüm konularının ne kadar önemli bir yer tutmaya başladığını gösterir nitelikte.

Bu değerlendirmenin konusu olan Akçaoğlu'nun çalışmasının gücü hem araştırmacının sahayla ilişkilendirme sürecindeki emeğinden ve titizliğinden hem de çalışmasında da faydalandığı Wacquant'la birlikte çalışma fırsatı bulmuş olmasından kaynaklanıyor. Çalışmalarını Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde sürdüren Akçaoğlu'nun bu eserinde, Bourdieu'yle ilgili literatüre hâkimiyetini ve literatüre yaptığı özgün katkılarla anabileceğimiz Wacquant'ın izlerini görebiliyoruz. Akçaoğlu burada söz ettiğimiz isimlerle sınırlayamayacağımız geniş bir teorik ve tarihsel bağlam üzerinden 2002'deki seçim zaferinden bu yana siyaset sahnesinde etkin olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin destekçisi konumundaki muhafazakâr örnekleme odaklanmış. Bu süreçte topluma dair söz söylemeye çalışan araştırmacıların salt tesadüf olarak tanımlayamayacağımız ve aslında çalışma alanlarını belirleyen hayat tecrübeleri Akçaoğlu'nun da yolunu çizmiş ve öğrencilik döneminde çok yakınında yaşadığı Ankara'nın Çukurambar Mahallesi'ni kendisine çalışma alanı olarak seçmiş.

Bu mahallenin önemi -Akçaoğlu'nun da detaylı olarak anlattığı gibi- 1950'lerde yoğunlaşmaya başlayan kent merkezlerine göçlerle beraber kalabalıklaşmaya başlayan Ankara'da merkeze yakın bir konumda olmasından ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin meclis lojmanlarının elden çıkarılması yönündeki kararından sonra cazibe merkezi hâline gelmesinden kaynaklanıyor. Akçaoğlu bu süreci mahallede yaşamaya başlayan ve hâkim siyasi gücün destekçisi konumundaki güçlü aktörlerin mekânı belirleme gücü üzerinden okuyor. Gündelik hayatını bu muhafazakâr yaşam alanlarında sürdüren ve çalışmada üst orta sınıf olarak tanımlanan toplumsal kesimin zaman içerisinde kazandığı görünüm(ler) çalışmanın ana odağını oluşturuyor. Buradaki en önemli tespitlerden birisi Çukurambar'ın muhafazakârlaşması sürecinde görünür olan durumlardan çok görünenin yol açtığı durumların etkili olabileceği konusunda Akçaoğlu'nun yaptığıdır.

1 Bu çalışma da Nisan 2019'da "Kutsal ve Kural: MÜSİAD Kayseri Şubesi Örneğinde Yeni Muhafazakâr Orta Sınıfın Dönüşümü" ismiyle kitaplaştırıldı.

“Yine belediye, mahallenin planını değiştirerek, yeşil alan olarak tasarlanmış bölgeleri cami inşası için tahsis etti. Herhangi bir bölgede camilerin yoğunlaşması, mekânı kendiliğinden muhafazakârlaştırmaz. Fakat özellikle 2013’te çıkan ve camilere 100 metre uzaklıkta alkol satışını yasaklayan yasanın ardından, mekânın *muhafazakâr dostu* bir çevreye dönüşmesinde etkili olabilir.” (s. 77)

Bir toplumsal grubun kendisi için önemli ya da kutsal olan mekânlara ya da sembolere tanıdığı alan aslında dolaylı olarak benzer başka aktörlerin o alanda toplanmasının da yolunu açan bir hamleye dönüşüyor. Bu hamleler Akçaoğlu’nun örtük biçimde dile getirdiği şekliyle etkin aktörlerin alan hâkimiyetini elde etmek için bilinçli olarak attığı adımlar olarak da okunabilir.

Son yıllarda önemli bir ilgi alanı hâline gelen din ve ekonomi ilişkisinin toplumsal/kültürel dönüşümde oynadığı rolün böyle özel örnekler ve örneklemler üzerinden okunması çok önemli bir boşluğu dolduruyor. Güncel siyasetle ve toplumsal gerilimlerle çok ilişkilendirilen bu alan Bourdieu’nün fast-thinker olarak tanımladığı ve her konuda kısa sürede bolca laf üretebilen birçok popüler isim tarafından üzerine çok söz söylenen ve tam da bu yüzden gerçek manada vâkıf olunamayan bir alan. Bu durum Akçaoğlu’nun çalışmasını daha da önemli hâle getiriyor. Muhafazakârlık, kent ve siyasi ayrışmalar bağlamında siyasi etkinliği olan toplumsal bir grubun nasıl ortaya çıktığı, kendisini bu gruba ait hisseden bireylerin habituslarını oluşturan ekonomik, kültürel/dinî ve toplumsal sermayelerini nasıl elde ettikleri soruları çok yerinde sorular. Burada Akçaoğlu’nun çok kıymetli bir katkısından daha söz etmek gerekiyor. “Muhafazakâr orta sınıfının konumunu teşkil eden üç temel güzergâh” olarak tanımladığı ve “konuma doğanlar, eğitimle yükselenler ve sonradan muhafazakârlaşanlar” şeklinde özetlediği bu katkı benim gibi bu konulara kafa yoran birçok araştırmacının zihninde bir bulut halinde dolaşan bilgileri organize edebilmeleri için çok faydalı bir sınıflandırma (s. 99).

Karşılaştırmak gerekirse kendi çalışmamda alan olarak seçtiğim MÜSİAD Kayseri Şubesi çevresi büyük oranda “konuma doğanlar” kategorisinde yer alıyordu. Akçaoğlu’nun çalışmasında ise her üç güzergâhın da etkin olduğu bir yapı söz konusu. Bu durum bize Anadolu’daki –yani çevredeki- muhafazakâr üst-orta sınıfın tek tipliği ile merkezdeki muhafazakâr üst-orta sınıfın kozmopolitliğine dair ipucu verebilir. Aynı durum eğitime verilen önem, kültürel sermayenin geliştirilmesiyle ilgili hassasiyet ve tüketim alışkanlıklarında yaşanan dönüşümle ilgili olarak da söylenebilir. Mesela Çukurambar örneğinde eğitimin ne kadar önemli bir yer tuttuğu ve kültürel sermayenin de katılımcılar tarafından üzerine kafa yorulan bir konu olduğu net olarak görülebiliyor. Fakat Kayseri’de eğitim ekonomik faaliyetin

gerisinde kalan bir yapı arz ediyordu. Bu durum muhafazakâr üst orta sınıfın kendi içerisindeki ayrımlara dair de fikir verebilir. Bu hat üzerinden karşılaştırmalı yeni araştırmaların da önü açılmış oluyor.

Akçaoğlu'nun muhafazakâr aktörler için çok önemli bir sembol olan İmam Hatip Okulları'nın görüştüğü kişilerin çocuklarını göndermek için yaygın olarak tercih etmedikleri bir seçenek olduğunun altını çizmesi uzun süredir üzerine kafa yordugum bir başka detayın dile getirilmesi açısından da önemliydi (s. 119). Milli Görüş hareketinin etkin olduğu ve 28 Şubat müdahalesiyle sonlanan dönemde bu hareketi destekleyen toplumsal aktörlerin çocuklarını İmam Hatip'e göndermesi önemli bir temsil ve sahiplenme göstergesiydi. Siyasi olarak kopuş yaşanmış olsa da Adalet ve Kalkınma Partisi'yle özdeşleşen aktörlerin zamanın Milli Görüş destekçileri veya onları çocukları/torunları olduğunu Akçaoğlu'nun görüşme yaptığı kişilerden de teyit edebiliyoruz. Bu durum semboller değişmese de -ki İmam Hatipler Adalet ve Kalkınma Partisi için hâlâ en önemli sembollerdendir- o sembollere atfedilen anlamların ya da içeriklerin nasıl değişebileceğiyle ilgili önemli bir ipucu sunuyor.

Akçaoğlu'nun çalışmada püritenlik üzerinden yaptığı değerlendirmelere ek olarak Weber'den hareketle Türkiye örneğinde dindar ekonomik aktörlerin habituslarını İslami Kalvinizm adlandırmasıyla ele almanın özgün niteliklerin ıskalanmasına yol açacağıyla ilgili uyarısı da çok kıymetli bir uyarı (s. 132). Bu alanda söz söyleyen araştırmacıların bu konuya ısrarla şerh düşmeleri yine Akçaoğlu'nun Bourdieu metodolojisiyle ilgili tavrın bir çeşit pozitivismden dönüşmemesiyle ilgili uyarısına benzer şekilde, Weberyen bir pozitivismden kaçınmak adına önemli. Batı literatüründen yoğun olarak beslenen Türkiye'deki sosyolojik çalışmalar özgün durumları yakalamaktan ziyade ilgili kavramları Türkiye örneğine giydirme riskiyle karşı karşıya kalıyor. Bu yüzden Akçaoğlu'nun yaptığı çalışma gibi tarihsel ve teorik bağlamı kurup özgün durumlar üzerinden olguları ve olayları ele alan örnek çalışmaların çoğalması gerekiyor.

Çalışmaya yöneltilebilecek bir eleştiri ise saha sürecine dair olabilir. Bu eleştiri kendi çalışmamla ilgili olarak kendime de yönelttiğim bir eleştiriydi. Bu yüzden aslında eleştirinin muhatabı doğrudan Akçaoğlu değil hassas konularda araştırma yapan tüm araştırmacılar olacak. Akçaoğlu Sufiyane isimli mekândaki ney kursu ve Mesnevi Sohbetleri aracılığıyla daha öncesinde girmeyi başaramadığı alana girebildiğini belirtiyor (s. 51). Katılımcıların, her şeye rağmen dışarıdan gelmiş bir "öteki" olan biz araştırmacılara içinde buldukları toplumsal grubu en ideal biçimde sunma çabasına girmeleri gibi bir riskle karşı karşıya kalıyoruz. Özellikle zor girilen bu tip sahalarda bu risk biraz daha artma eğilimi gösteriyor. O yüzden yazarken veya

okurken elde edilen verilerin gerçekte tecrübe edilen durumları birebir aktarmama ihtimali olduğu şerhini metne düşmesek bile zihnimize düşmemiz gerekiyor.

Akçaoğlu'nun çalışması gitgide artan bir ilgiye mazhar olan muhafazakâr aktörlere dair faydalı bir örnek. Özellikle verilerin metindeki tartışmaların içine çok iyi yerleştirilmiş olması muhtemelen çok daha fazla olan verinin itinayla elden geçirildiğini gösteriyor. 8 ay gibi uzun bir süre sahada kalınan bir çalışmada elde edilen bilgilerin teorik çerçeveye harmanlanarak akıcı ve yeterli uzunlukta kaleme alınması bu itinanın bir göstergesi. Bu durum çalışmanın ilgili literatüre katkısını daha da önemli hâle getiriyor.